

Ett vetenskapligt pekoral

Gunnel och Göran Liljenroths *Folket bortom Nordanvinden; från matriarkat till mansvälde*, (AMAFörlag, Lidköping 1990) representerar en typ av litteratur, som måhända alltid har existerat, men som funnit nytt livsrum de senaste decennierna, nämligen det vetenskapliga pekoralet.

Till skillnad från forskarens kritiskt granskande attityd till sitt material, anser sig det vetenskapliga pekoralets författare sitta inne med svaret redan innan hon eller han griper sig verket an.

Liksom den poetiske pekoralisten är den vetenskaplige uppfylld av tilltro till sin egen förmåga och försedd med skygg-lappar gentemot kritiska invändningar, analys av källornas värde samt den akribi som krävs av envar som sysslar med vetenskap. Beprovade forskningsrön viftas bort som oväsentliga, men man, uppfylld av anspråk, kräver att bli trodd utan motsägelser. Den vetenskaplige pekoralisten anser nämligen sig själv vara den som vet bättre än alla andra och har där för ingen anledning att ta hänsyn till andra åsikter i ämnet.

Omöjlig uppgift

Därför är det en i det närmaste en omöjlig uppgift för en religionshistoriker att recensera de hypoteser om utvecklingen av den förkristna tron som redovisas i *Folket bortom Nordanvinden*, liksom det en gång torde ha varit för en litteraturhistoriker att bedöma konditor Ofvandahls "Blygsamt försök till en ny Edda".

I korthet består författarnas huvudtes av att myten är vår historia eller kan användas som bevis i den bild av Nordens historia man redovisar. Dessa myter dyker emellertid upp i en form som förbryllar envar som är något bevandrad i nordisk mytologi, vilket text berättelsen om Heimdalls födelse kan illustrera:

"Myten omtalar hur en båt blivit iordningställd hos vanagudarna i Vanaheim, fylld med praktfulla vapen, smiden, smycken och eldborret (gnidpinnar). I dess för

placerades en sädeskärve, och på denna lades pilten Heimdal, född av nio jättinnor, döttrar till havets härskargud Egir (Hleer) och havsguden (sic!) Ran.... Båten med den nyfödde drogs sedan av ett svanpar ned till kusten av Auervanga (Limhamn i Skåne), där en förundrad menighet väntade på stranden. Då detta folk upptäckte gossebarnet vilande på en kärve, fick han namnet Skef och vårdades med största ömhet och kärlek. Genom de gåvor som låg i båten blev så Nordens folk välsignat med elden, smidet och brödet."

Det enda avseende vari paret Liljenroths tolkning av myten om Heimdalls födelse liknar källornas uppgifter, är uppgiften om hans nio mödrar, vilket troligen är en skenning, poetisk omskrivning, för havsvågorna.

Att han blivit utsatt i en båt vilande på en sädeskärve, vållade mig en del huvudbry, men jag gissar att författarna här utgått från den illustration till en 1800-tals utgåva av Eddan (fig.1), vilken är en produkt av konstnärens fantasi och saknar all relevans med vad källorna säger om Heimdalls födelse. Författarna har alltså utgått från illustrationen — inte

från texterna — och skapar följaktligen en egen myt utifrån en bokillustration.

De låter sig inte nöja med detta utan menar att temat "barnet på sädeskärven" uppenbarades först i Norden och att Medelhavsvärldens patriarkat sedan knyckte myten för att använda den på Moses och andra hjältar som färdats i vassbåtar som spädbarn. Det behöver kanske inte sägas att vapen, smycken, eldborr och svanpar liksom de häpna Limhamnsborna också är produkter av författarnas egen uppfinningsförmåga.

Att skapa en myt

Det är inte bara så att författarnas egen fantasi fyller på där källorna tiger, dessa får också anpassa sig efter deras åsikter.

Vid ett vistelse på Kreta — "en ö som våldtagits av patriarkatet" — besöker man palatset i Knossos. Paret Liljenroth ger en indignerad skildring av hur arkeologerna "förfalskat" bland annat den s. k. fursten på liljefältet (fig.2), som i själva verket föreställde en prinsessa med volanger kring fotknölnarna.

Att det är en kvinna menar man sig se på hennes ljusa hy. Denna "hy" är emellertid dimmålad vid seklets början efter sir Arthur Evans utgrävningar, då en mycket hårdhänt rekonstruktion av palatset

Heimdall födes.

väggar ägde rum. Dubbelyxorna, målade på palatsets väggar föreställer fjärlar eftersom de "symboliserade dansen och det lätta svävandet" som sedan förvandlades till ett vapen i "i den morbida mannens föreställningsvärld". Myterna om Minos, Parsifaë och Minotaurus avvisas kategoriskt som "grekimport", emedan dessa myter inte passar författarnas idéer om det fredliga, demokratiska och kvinnodominerade minoiska kulturen på det forna Kreta.

Matriarkatet kring Hel

Dessa exempel är belysande för författarnas metod att skriva "historia", vilken går ut på att ett matriarkat ursprungligen existerade i Norden.

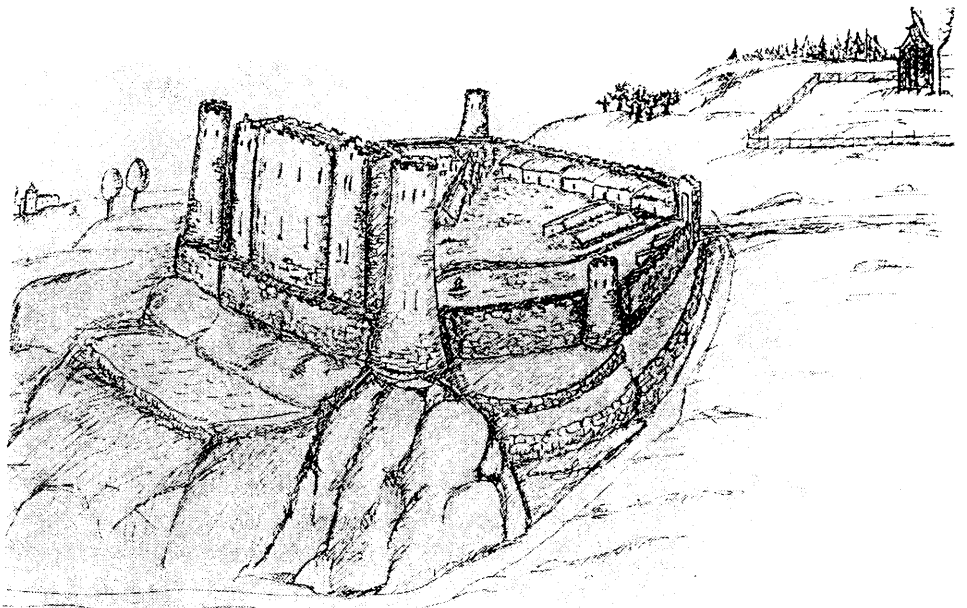
Här tillgriper man bl a ortnamnsforskningen som "bevis", där man bryter mot vedertagna tolkningar så att det skall stämma med ursprungsfolkets namn "hunner" och att dessa dyrkat gudinnan "Hel". Alla ortnamn som innehåller förleden *hunn-* syftar alltså på "hunner", medan namn på *hel-*, *-hol*, *hö-* etc hänför sig till Hel. Man behöver här inte vara expert inom området för att begripa det absurda i att namn som Halevallen, Hövallarna, Holmliden, Hjälmhult och landet Holland samtliga skulle ha sitt ursprung i "Hel".

Lika befängd är författarnas egenetymologi av *amazon*, vilken uppdelas i ordet *Ama*, en fritt uppfunnen moder-gudinna, och *zon* "område", d v s Amas område.

Kannibalistiskt patriarkat

Det prehistoriska nordiska matriarkatet byggde främst på en stark sammanhållning kvinnorna emellan för att skydda avkomman mot männens kannibalism, hävdar författarna. Denna kannibalism är redan "bevisad" genom myten om Kronos, som ju slukade sin avkomma.

Efter denna kalla men lyckliga epok kommer goterna invandrande från Indien när klimatet förbättras, enligt författarna, ett påstående som torde vara originellt i sammanhanget. Det är nu

Försök till rekonstruktion av kungaborgen GUM från söder. Till höger Ekebacken, Loftarebacken och Upsala tempel.

som Heimdall sänds iväg för att lyckliggöra Skåne, jordbruket uppstår (sådeskärven!) medan matriarkatet övergår till matrilineär arvsföljd, d v s kvinna ärver egendomen men makten ligger hos morbrodern.

Efter denna period inträder de verkliga bovarna i Nordens historia, svearna, asadyrkande och ivriga anhängare av patriarkatet. Svearnas centrum var borgen Gum i Upsala i Västergötland vars utseende och läge osökt påminner om slottet i det nuvarande Uppsala. Men när svearna förskjuter maktens centrum österut faller den "verkliga" historien ner i glömskans hav för att sedermera återupptäckas av paret Liljenroth.

Av detta kortfattade referat torde författarnas intentioner framgå med all önskvärd tydlighet: att rätta till vad de anser vara en förvrängd historieskrivning. När de sedan själva förvränger fakta och fantiserar ihop nya myter sker det i den okritiske pekoralistens egen anda. Med dennes hela förmåtenhet gentemot andras verk gör man följande uttalande:

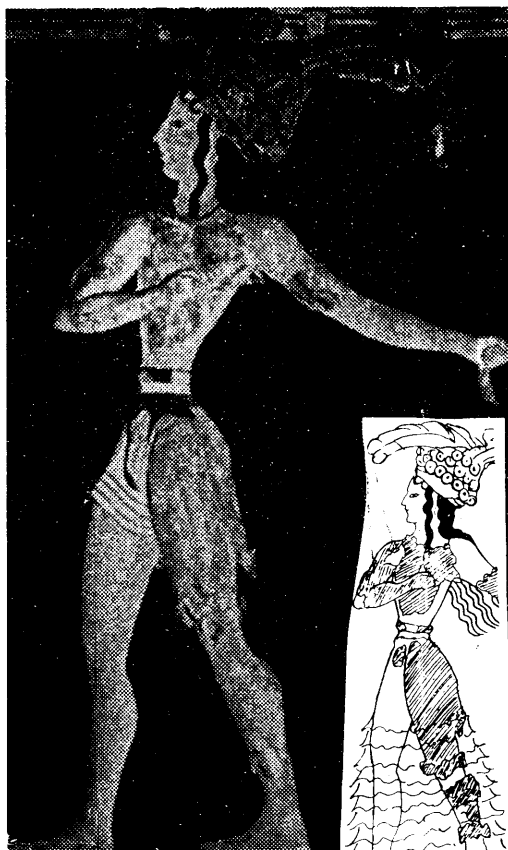
"Att tolka mytologi till historia har utgjort ofta oöverstigliga hinder för våra forskare, eftersom de flesta inom denna genre helt saknar kunskaper om myter och symboler. I

våra dagar när endast det rationella räknas, har historikerna, med Lars (sic!) Weibull som auktoritet skapat följande dogm: Alla våra myter och gudasagor är ur historisk synpunkt utan allt värde. Allt som bygger på deras direkta eller indirekta utsagor är värdelösa konstruktioner. Endast den historia som grundar sig på två av varandra oberoende källor kan godtagas.

Detta innebär att vi enligt dessa normer är i det närmaste historielösa före 1000-talet. Är det manne ett patriarkaliskt trick för att förhindra insyn i den matriarkaliska eran som föregick manssamhället."

Drivkraften för den poetiske såväl som för den vetenskaplige pekoralisten är känslans hegemoni över förnuftet. I detta fall förmågan att tolka myter liktydligt med känsla, när man menar att det rationella tänkande kommer till korta.

Att de olika skolorna för myttolkning, som t ex den funktionalistiska, den psykoanalytiska och den strukturalistiska, alla arbetar inom strikta vetenskapliga ramar, präglade av logiska resonemang och krav på relevanta fakta, verkar vara författarna till *Folket bortom nordanvinden* fjärran. I stället tycks myttolk-

"Liljeprinsen"

ning vara något som man känner och utvecklar med hjälp av sin egen eller andras fantasi.

I en bok där intuitionen parad med en nästan blind övertygelse om existensen av det prehistoriska matriarkatet och Västergötland som Svearikets vagga finns det ingen möjlighet att gå in på eller söka motbevisa de "fakta" på vilka paret Liljenroths "historieskrivning" vilar, i och med att de skulle förneka varje form av vedertagen vetenskaplig metod.

Man kan bara beklaga att så mycken energi gått till spillo för att skapa en bok på närmare trehundra sidor, vilka inte ger sin läsare något annat än den njutning som en pekoralistisk finsmakare möjligen kan uppleva i vissa vändningar.

Britt-Marie Näsström

forskarassistent vid Institutionen för Religionshistoria i Uppsala

Nostradamus mask

När James Randi var i Sverige i somras lyckades jag komma över ett exemplar av hans nya bok *The Mask of Nostradamus, A biography of the worlds most famous profet* (Charles Scribner's sons, New York, 1990).

Boken handlar om den franske läkaren, astrologen och siaren Nostradamus (Michel de Notredame, 1503–1566). Hans berömmelse baserar sig främst på hans bok "Centuries" som utkom med sin första upplaga 1555, i boktryckarkonstens barndom, och som funnits i tryck sedan dess.

Boken innehåller dunkla och mångtydiga profetior i det delfiska oraklets anda skrivna på vers med ett fantasiegående och symbolrikt språk. Enligt Randis kritiska analys av orsakerna till Nostradamus berömmelse är det närmast denna mångtydighet som gjort att Nostradamus anhängare tyckt sig kunna utläsa förutsägelser om franska revolutionen, Hitler m.m. i verserna. Randi visar övertygande med konkreta exempel att inga av dessa "förutsägelser" håller måttet.

Randi har gjort noggranna efterforskningar om Nostradamus liv och leverne och han skriver om detta på samma medryckande och livliga sätt som han föreläser inför publik. Boken är också mycket allmänbildande och läsaren förs in i det dagliga livet för människor i 1500-talets Europa och deras sociala, politiska och historiska sammanhang.

Man kan lugnt säga att denna övergångstid mellan medeltid och renässans var en svår tid för de flesta människor. Religiös intolerans, inkquisitionen, pest och syfilis härjade och allt detta skapade en god grogrund för allsköns charlataner och orakel.

För den som känner sig kallad innehåller Randis bok även en snabbkurs i hur man blir orakel. Det finns en beskrivning av astrologins bakgrund och ställning på Nostradamus tid. Synen på magi, svartkonst och häxeri behandlas

liksom tidens medicinska ideal. Slutligen kan man underhålla sig med en lärorik kavalkad över andra siars ständigt lika ouppfyllda profetior om jordens undergång.

Hanno Essen

Geller i Danmark

Willy Wegner har gjort en ambitiös genomgång av hur Uri Gellers framträdanden i Danmark år 1974 behandlades i pressen. Arbetet har resulterat i två utmärkta små häften.

Uri Geller i Danmark (Para-nyt 1988) är en bibliografi med sammanlagt 248 referenser, varav flertalet härrör från dags- och populärpress år 1974. Bibliografin är bra uppställd, med kortreferat av samtliga artiklar och med namn- och sakregister.

Mirakelmanden Uri Geller. Beretningen om et mediefænomen (Andersen Bogservice 1990) är en koncis redogörelse för Gellers framfart i Danmark och hur den togs emot i massmedia. Till största delen är detta ett studium av sensationsmakeri och godtrogenhet.

Många tittare hörde av sig och berättade att "Uri Gellers overnaturlige evner via fjernsynsskærmen havde vist sig at være smittefarlige nu kunne de også bøje ting og sager! Dette fænomen blev kaldt gelleritis." Ofta var det barn som hade förvärvat Gellers förmågor. Ett av dessa barn gjorde t o m något som Uri Geller inte har lyckats med:

"En lille solstrålehistorie midt i al denne vandalisme var beretningen om den 8-årige Berit. Ifølge Aalborg Stiftstidende den 1. februar kunne hun rette gasfler ud ved tankekraft!"

Flera universitetsforskare deltog i tidsningsdebatten. Några av dem bidrog till att förklara vad Geller gjorde, men andra bidrog i stället till att sprida förvirring. Rekordet i fråga om akademisk godtro-